

УДК 347.97/.99

Х. В. Машталір
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Львівського університету бізнесу та права

СУДОВА СИСТЕМА ІТАЛІЙСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Під час аналізу різноманітних моделей судових систем європейських держав важливо зупинитися на прикладі Італійської Республіки, яка має на міжнародній арені репутацію держави з достатньо високим рівнем суспільного життя. Задля забезпечення безперервного високого становища суспільства у всіх його сферах існує чіткий та організований розподіл системи влади, що дозволяє державним органам ефективно взаємодіяти, але тим самим не втручаючись у діяльність один одного, а що стосується судової влади, то вона також відокремлена від інших інститутів державного управління.

У цьому контексті особливо важливим є правовий аналіз структури та функціонування судової системи, як самостійного інституту правової системи Італії, щоб у процесі дослідження виділити її особливості.

Здійснюючи аналіз системи та функціонування судової системи Італії, акцентуємо увагу, перш за все, на першоджерелах з цієї проблематики, тобто на дослідженнях італійських науковців, що безпосередньо займалися дослідженням судових систем, не оминаючи і моделі італійського судоустрою. До них віднесемо: Ч. Беккарія, С. Родота, М. Барталлі, Л. Россіні та інших.

Дослідженням структури та діяльності судової системи і судової влади в цілому на прикладі іноземних держав займалися також і вітчизняні вчені, а саме: І. Марочкін, Л. Москвич, Ю. Крючко, С. Загороднюк, Л. Примаченко та інші.

На прикладі вищезгаданих науковців спостерігаємо чималий науковий інтерес щодо вивчення як судової системи Італії, так і інших зарубіжних моделей судоустрою. Судова влада виступає самостійним елементом теоретичного поділу влади, а тому стає цікавою як об'єкт наукового дослідження.

Метою статті є аналіз правових стандартів побудови та функціонування судової системи на прикладі судоустрою Італійської Республіки. У відповідності до мети поставлені такі завдання: охарактеризувати структуру судової системи Італії; проаналізувати вплив судової системи на правовідносини в державі; охарактеризувати діяльність посадових осіб системи судоустрою Італії.

Важливу роль у процесі функціонування будь-якої держави у сфері правового захисту порушених прав та інтересів громадян, а також встановлення справедливості покладено на судову владу, як окрему ланку в системі органів державної влади. Безпосередньо виконання прямих функцій судової влади

покладено на політичну еліту – громадських та політичних діячів, які володіють необхідним державно-правовим досвідом у цій сфері.

Проаналізувавши основні засади функціонування європейських моделей судових систем, можемо узагальнити такі об'єднуючі фактори:

– високопрофесійний рівень кадрового забезпечення судової влади;

– рівний та безперешкодний доступ всіх громадян до неупередженого суду за захистом порушених прав;

– така модель судової системи, що керується виключно «буквою закону», забезпечує захист прав, свобод та суспільних інтересів громадянина з повним і ретельним дослідженням всіх наявних фактів;

– особистий та індивідуальний підхід до здійснення правосуддя в кожному окремому випадку.

Своєрідність правової системи Італії обумовлюється також організаційно ускладненою структурою судової системи та збереженням традиційних (ще від давньоримського часу) елементів. На відміну від судової системи України судова система Італії представлена кількома юрисдикційними системами: системою загальної юстиції, в якій виділяються спеціалізовані суди – у справах неповнолітніх, з питань публічного водокористування; системою військових судів з власною інстанційною структурою; системою адміністративної юстиції; конституційною юстицією в особі Конституційного суду [1, с. 64]. Варто зазначити, що роль органів правосуддя конституційно закріплена. В Італійській Конституції глава IV «Магістратура» містить у собі 2 розділи: Розділ I «Судоустрій», Розділ II «Положення про судочинство».

За Конституцією Італії «Правосуддя здійснюється від імені народу, судді підкоряються лише закону» (ст. 101). Що ж стосується кадрового апарату, то ця норма прописана в ст. 102: «Судові функції здійснюються звичайними суддями, посади яких засновані і діяльність яких регулюється нормами про судоустрій».

Не можуть засновуватися посади надзвичайних або спеціальних суддів. Можуть засновуватися лише спеціалізовані секції за певними категоріями справ при звичайних судових органах, в т. ч. за участю громадян, які не належать до магістратури.

Закон регулює випадки і форми прямої участі народу у здійсненні правосуддя» [2, с. 423–450].

Повертаючись до прикладу судової системи Італії, в ході аналізу можемо виділити такі особливості:

1) допускається відсутність вищої юридичної освіти, якщо це стосується суддів низового рівня;

2) судді мають імунітет на зразок парламентського;

3) в системі судоустрою утворений спеціальний орган – Вища Рада магістратури для регулювання діяльності магістратів, очолює такий орган – президент;

4) сама структура судової системи не співпадає з адміністративно-територіальним поділом держави;

5) частиною судової системи виступає прокуратура.

Розпочнемо аналіз судоустрою Італійської Республіки більш детально. Особливе місце серед вищих державних установ в Італії посідає Конституційний суд. Цей Суд був уперше в історії країни заснований відповідно до Основного закону країни 1947 р. До цього Італія не знала конституційної юстиції. Лише після восьми років після прийняття Конституції був прийнятий закон (11 березня 1953 р.) про цей орган. Перше засідання Суду провів 23 квітня 1956 р., а першу ухвалу виніс 14 липня 1956 р. Згідно з Конституцією 1947 р. Конституційний суд має право ухвалювати рішення про неконституційність законів і тим самим скасовувати їх. Із 1956 р., коли він був створений, Суд більше 1 000 разів ухвалював такі рішення. Вони, як правило, сприяли втіленню в життя найбільш демократичних положень італійської Конституції. Він розглядає також спори про компетенцію між різними органами влади, між державою і областями держави або між областями і, нарешті, обвинувачення в порушенні конституційних норм, що висувуються проти президента і міністрів. Найважливіше повноваження Суду – контроль за конституційністю законів і актів, що мають силу законів. Такий контроль може бути попереднім і наступним. Перший здійснюється Судом на вимогу уряду відносно законів областей до того, як вони будуть промульговані. Такий розгляд відбувається тоді, коли комісар уряду в області зробить висновок, що область перевищила свою компетенцію, або якщо її рішення суперечать національним інтересам або інтересам інших областей. Якщо обласна рада підтверджує свій закон абсолютною більшістю голосів, то голова Ради міністрів може направити запит до Конституційного суду в 15-денний термін. Рішення глави уряду зупиняє вступ у силу акта обласної ради. Суд може або відхилити клопотання уряду, або анулювати закон області. Наступний контроль може бути абстрактним або конкретним. Перший може проводитися на вимогу областей відносно законів держави і на підставах порушення останнім компетенції області. Предметом контролю можуть бути всі закони або акти, що мають силу закону. Конституційний суд скла-

дається з 15 членів, обраних із числа суддів, професорів права університетів та адвокатів з 20-річним стажем роботи. Судді Конституційного суду призначаються на 9 років та можуть бути переобрані повторно. Судді призначаються по третинах – парламентом на спільному засіданні палат, президентом Республіки і вищим магістратом: загальним і адміністративним. У парламенті для призначення потрібно дві третини голосів конституційного складу у перших трьох турах, і три п'ятих – у наступних турах [3, с. 95–96].

Отже, підсумовуючи вищезгадане, можемо стверджувати, що Конституційний суд покликаний перш за все здійснювати контроль (попередній і наступний) за конституційністю законів та врегульовувати суперечності, що стосуються компетенції, які виникають між урядом і парламентом, президентом і парламентом, органами судової влади та урядом.

Судова система загальної юрисдикції Італії ділиться на дві гілки – загальні суди (цивільні і кримінальні справи) і спеціальні суди (адміністративна юстиція). Наступний рівень судової системи Італії представлений системою судів загальної юрисдикції, сюди віднесемо: консиліаторів (мирові судді), трибунали, апеляційні суди, суди присяжних, Верховний касаційний суд.

Консиліатори (мирові судді), які виступають одним елементом судової системи Італії, займаються розглядом дрібних цивільних справ. Специфіка мирових судів полягає у тому, що вони утворюються у кожній комуні. Тут також спостерігаємо той випадок, коли межі судового округу збігаються з межами адміністративно-територіальної одиниці в Італії. Існує ще нижча ланка за мирові суди – це місцеві суди. Це спостерігається в комунах, що мають поділ на селища, фракції або квартали. Відштовхуючись від терміну «мирові», головним завданням консиліаторів є примирення сторін. Відбувається це за спрощеною формою та в одноособовому вигляді.

Ці суди не професійні й призначаються Вищою Радою магістратури на три роки, але можуть бути перепризначені. Вища Рада магістратури, в свою чергу, може делегувати право призначення мирових суддів головам апеляційних судів.

Мирові судді виконують свої обов'язки на громадських засадах без одержання за свою діяльність платні. Посади цих суддів та їх заступників можуть займати італійські громадяни від 25 років, які мають постійне місце проживання на території цієї ж комуни. Вони повинні користуватися авторитетом і довірою у населення, мати відповідні якості, що забезпечує їм повагу і незалежне виконання функцій почесного магістра [4, с. 184].

Також існує перелік причин, через які мирові судді та їх заступники можуть втратити свою посаду, а саме:

1) зміна місця проживання, тобто переїзд до іншої комуни;

2) втрата італійського громадянства;

3) в разі несумісності їхньої діяльності з займаною посадою мирового судді.

Винесення рішення про припинення повноважень мирового судді або його заступників покладено Вищу Раду магістратури.

Наступну ланку в ієрархії судів першої інстанції предсталияють трибунали. Їхня юрисдикція поширюється на відповідні адміністративні центри трибунального округу, яких в Італії діє близько 160. У своїй діяльності трибунали на відміну від мирових судів розглядають справи тільки колеґіями у складі трьох професійних суддів. До їхньої компетенції відносяться кримінальні, цивільні, соціальні та трудові справи. Трибунал проводить слухання справ як у першій, так і в апеляційній інстанції усно і відкрито. Але передбачені випадки у ЦПК Італії закритого режиму судового засідання.

Також виокремлюючи специфіку діяльності трибуналів, варто згадати про той факт, що один із суддів протягом 1-го року виконує функції слідчого судді, і якщо є така необхідність, то число суддів збільшується. Тому він бере на себе по суті частину функцій та розпоряджень, що пов'язані з виконанням слідчих дій.

Наступний рівень ієрархії системи судів загальної юрисдикції представлений Апеляційним судом. Територіально дані суди знаходяться в адміністративних центрах апеляційних судових округів. Що стосується підвідомчості справ, то апеляційні суди Італійської Республіки уповноважені розглядати переважно скарги, що подаються в порядку апеляції на рішення нижчестоящих трибуналів, схвалених у першій інстанції по кримінальних і цивільних справах.

Структура апеляційного суду вибудована таким чином, що в ньому створюються відділення:

1) галузевого рівня: цивільне, кримінальне, трудове;

2) за суб'єктивним складом: у справах неповнолітніх;

3) функціонального рівня: слідче та відділення у справах публічного водокористування.

Кожне з вищеперелічених відділень очолюється суддею, а саме касаційним магістратом.

Щодо спеціального Положення про структуру та діяльність апеляційних судів, то згідно з ним галузеві відділення діють тільки як апеляційні щодо перевірки питань факту та права судових рішень, схвалених у першій інстанції.

Засідання в апеляційному суді проводяться у складі трьох суддів, крім тих засідань, що стосуються скарг на рішення трибуналів у справах неповнолітніх, в якому засідання відбуваються у складі трьох магістратів і двох експертів, які вико-

нують роль судді за аналогом трибуналу у справах неповнолітніх. Цим особам присвоюються звання радників, і вони мають у судовому засіданні носити суддівську мантію відповідного суду. Функції радника відділу нагляду відносно виконання вироків щодо неповнолітніх виконує один із магістратів, які належать до складу суддів відділення. У слідчому відділенні працюють п'ять суддів і ще один або кілька на випадок заміни. Відділення очолює головуючий або один із радників відділення, який є старшим за віком. Воно засідає у складі трьох осіб, розглядає питання відносно правової обґрунтованості проведення слідчих дій, хід яких і акти, що були прийняті під час їх проведення, піддані оскарженню, тобто фактично касаційні повноваження [5, с. 235].

Також в апеляційному суді функціонує трибунал у справах публічного водокористування, як одне з відділень. До його складу входять спеціалісти інженерної служби. Суб'єктивний склад цього трибуналу представлений трьома особами, в тому числі і технічним спеціалістом.

Наступним елементом судоустрою Італії є суди присяжних. Вони діють автономно в складі судів загальної юрисдикції. Їхня компетенція поширюється на справи, пов'язані з важкими кримінальними злочинами. Власне цей вид судочинства був запозичений з французької моделі судоустрою. Відповідно до статті 60 Положення в межах апеляційного округу автономно утворюються судові округи для судів присяжних (94 округи). До складу цього суду входять шість народних суддів, один магістрат трибуналу і один апеляційний магістрат (головуючий). Усі вони об'єднані в єдину колеґію суддів та ухвалюють рішення на спільній нараді. Вироки цього суду можна оскаржити в апеляційному порядку до апеляційного суду присяжних. Відмінність від інших країн Євросоюзу полягає в утворенні окремих апеляційних округів для суду присяжних, їх нараховується 34.

Верхівку піраміди системи судів загальної юрисдикції очолює Верховний касаційний суд. Цей орган є касаційною інстанцією у справах, що вже були розглянуті апеляційними судами. Фактичне місцезнаходження даного суду – Рим.

Верховний касаційний суд є верховним органом правосуддя у системі судів загальної юрисдикції, його функціональне призначення полягає у забезпеченні точного і однакового застосування та тлумачення законів, єдності національного об'єктивного права, дотриманні сфер компетенції судів різних юрисдикцій, забезпеченні єдності судової практики, розгляді суперечок щодо розподілу компетенції між судами.

Склад суду представлений першим президентом, його заступниками, президентами відділень та радниками (кадровий склад суду). Оновлення

структури відділень відбувається щорічно задля підвищення професіоналізму та прозорості судової системи. Склад судового засідання переважно представлений п'ятьма суддями. Але він може бути розширений до дев'яти суддів у зв'язку з вирішенням складних питань у вигляді спільного засідання галузевих відділень.

Також цікавим є той факт, що в грудні 2005 р. в окремих судах Італії почався експеримент по тестуванню «електронної системи цивільного судочинства» (ЕЦС). Її перевірка була успішно завершена в грудні 2008 р., і Арбітражний суд Верони став першою судовою інстанцією, у якій була впроваджена нова технологія. Сьогодні ЕЦС розглядається як додаткова можливість для сторін у процесі, суддів, працівників апарату суду вирішити ряд технічних проблем, використовуючи електронну передачу даних. Крім того, запропоноване рішення виявляється ще й економічно вигідним. В Італії ЕЦС є не новою цивільно-процесуальною процедурою, а додатковою можливістю для сторін, що беруть участь у процесі, суддів, голів судів, працювати з процесуальними документами, використовуючи електронну передачу даних. При цьому ЕЦС є саме правом, а не обов'язком сторін. Отже, ЕЦС є допоміжним електронним засобом на додаток до звичайної процедури документообігу в цивільному судочинстві. Основні технічні вимоги для ЕЦС – це цифровий підпис документів, переданих електронним шляхом, і «сертифікований електронний адрес», який повинен мати кожен користувач ЕЦС [6, с. 141].

Процес вдосконалення судової системи України відповідно до вимог європейських стандартів, а також пришвидшення інтеграції України до європейської спільноти, потребують більш ретельного дослідження світових принципів побудови судових систем задля запозичення та впровадження правового досвіду.

Світова спільнота приділяє ролі суду в захисті прав і законних інтересів громадян чималу увагу, оскільки вважає, що судовий захист виступає найвищою формою гарантії реалізації прав людини.

На прикладі системи судоустрою Італійської Республіки спостерігаємо ієрархічну та багаторівневу модель з високоорганізованою структурою та функціональним принципом просування судових справ за стадіями правового регулювання спірних правовідносин. Конституцією 1947 р. проголошені основи організації і функціонування судової системи.

Слідуючи прикладу країн континентального типу правової системи, в Італії також спостерігаємо розмежування судів на суди загальної та спеціальної юрисдикції. Найнижчою ланкою судів загальної юрисдикції є мирові суди, головним завданням, яким є примирення сторін, а найвищою – Верховний касаційний суд. Елемент новизни представ-

лений електронним цивільним судочинством, яке вперше в світі було експериментально започатковано у 2005 р. Ця система розрахована на заощадження часу суддівського процесу, і в економічному плані є досить вигідною.

Література

1. Уложение о судоустройстве // Италия. Конституционные и законодательные акты. – М., 1988. – С. 121–165.
2. Конституция Итальянской Республики / Пер. с итал. Л.П. Гринберга // Конституции государств Европейского Союза; Под общ. ред. Л.А. Окунькова. – М.: Изд. гр. ИНФРА-М – НОРМА, 1997. – С. 423–450. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://italia.ru.com/page/konstitutsiya-italyanskoj-respubliki>.
3. Порівняльне судове право: навч. посіб. / [І.Є. Марочкін, Л.М. Москвич, Н.В. Сібільова, В.С. Бабкова, Ю.І. Крючко]; за ред. І.Є. Марочкіна, Л.М. Москвич. – Х.: Право, 2008. – 112 с.
4. Судебные системы западных государств. – М.: Наука, 1991. – 240 с.
5. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Учебник: В 4-х т. – М.: Изд. БЕК, 1998. – Т. 3 / Отв. ред. Б.А. Страшун. – 764 с.
6. Делла М.Т. Гражданский кодекс Италии / Марра Т. Делла // Государство и право. – 1993. – № 1.
7. Система державного управління Італійської Республіки: досвід для України / уклад.: Ю.В. Ковбасюк, С.В. Загороднюк, Л. В. Примаченко. – К.: НАДУ, 2012. – 48 с. – (Серія видань з міжнародного досвіду державного управління).
8. Васильєва Т.А. Административное право Италии / Т.А. Васильєва // Административное право зарубежных стран. – Гл. 5. – М.: СПАРК, 1996.
9. Москвич П.М. Судові системи світу: класифікація й загальна характеристика / П.М. Москвич // Проблеми законності. – 2008. – Вип. 96. – С. 202–209.

Анотація

Машталір Х. В. До питання судової системи Італійської Республіки: політико-правовий аналіз. – Стаття.

Статтю присвячено правовому аналізу структури та функціонування судоустрою Італії з використанням італійських джерел з даного питання.

Ключові слова: судова система, Італійська Республіка, судова влада, держава, правосуддя.

Аннотация

Машталир К. В. К вопросу судебной системы Итальянской Республики: политико-правовой анализ. – Статья.

Статья посвящена правовому анализу структуры и функционирования судоустройства Италии с использованием итальянских источников по данному вопросу.

Ключевые слова: судебная система, Итальянская Республика, судебная власть, государство, правосудие.

Summary

Mashtalir K. V. The question of judicial system of Italian Republic: political and legal analysis. – Article.

The article is devoted legal analysis of structure and functioning of the judicial system of Italy with use of Italian sources on this question.

Key words: judicial system, Italian Republic, department judicial, state, justice.